

Parasta ruokaa, hyvää elämää
– visio tulevaisuuden ruokajärjestelmästä

*Den bästa maten för ett gott liv
– vision för ett framtida matsystem*

EKOSYSTEEMIT
PERUSTANA

KIERRÄTTÄEN

KULUTTAJUUDESTA
OSALLISUUTEEN

UUSIUTUVALLA
ENERGIALLA

Tiivistelmä

Visio tulevaisuuden ruokajärjestelmästä vastaa niin globaaleihin kuin paikallisiin haasteisiin, jotka johtuvat ilmastonmuutoksesta, ekosysteemipalvelujen heikkenemisestä, resurssien niukkenemisestä, ruoan ja energian lisääntyvästä tarpeesta, nopeasta sosiaalisesta eriarvoistumisesta, maahanmuutosta ja kansalaisten etääntymisestä ruoan alkuperästä. Visio ottaa kantaa ruoan huoltovarmuuteen kansallisesti ja ruokaan globaalina ihmisoikeutena. Visiossa hahmotellaan tulevaisuuden ruokajärjestelmä ja keinot sen toteuttamiseksi viiden seuraavan kokonaisuuden avulla.

1. Tavoitteena ruokaturva

Kotimainen ruokaturva perustuu kannattavaan ja ympäristöystävälliseen, paikalliseen ja verkottuneeseen tuotantojärjestelmään, joka on tärkeimpien tuotantotehtävien suhteen kansallisesti omavarainen. Järjestelmän perusominaisuuksiin kuuluu kierrätys ja vähäiset hävikit. Ruokajärjestelmä pystyy takaamaan kansalaisille kaikissa olosuhteissa ravitsemuksellisesti riittävän ruoan, samalla kun se tuottaa muita biotuotannon raaka-aineita ja energiaa. Ruokajärjestelmälle on annettu yhteisöjä vahvistava tehtävä, ja sen sosiaalipoliittinen merkitys on huomattu.

2. Kuluttamisesta osallistumiseen

Osallistava ruokajärjestelmä kytkee jokaisen ihmisen ruoantuotantoon ja lisää näin tietoisuutta sekä arvostusta ruoan tuottamisesta ja ympäristöstä. Ruokakansalainen on tietoinen ruoan laadun eri ulottuvuuksista. Osallistuminen mm. lähiruokayhteisöihin luo merkityksellisyyttä ja hyvinvointia.

3. Ihmisten yhteisöjä ja luonnon resursseja vaalien

Tehokkain ekologisin menetelmin viljelty maa tuottaa ravitsemuksellisesti korkeita ja varmoja satoja. Viljelymaat sitovat hiiltä maaperään ja hidastavat ilmastonmuutosta. Tasapainoinen tuotantorakenne on mahdollistanut kierrätysmaatalouden: rehu- ja ravinnevirrat ovat paikallisia. Maatalousmaan väheneminen on estetty maankäytön kokonaisvaltaisella suunnittelulla, ja maanvuokrausta on kehitetty pitkäjänteiseksi mahdollistamaan investoinnit maan laatuun. Maatalouden ja elintarvikejalostuksen paikalliset, integroidut järjestelmät ovat tuoneet ruoan huoltovarmuuden kannalta merkityksellistä sitkeyttä ja vakautta, ne mahdollistavat tehokkaan uusiutuvan energian tuotannon sekä ravinteiden kierrätyksen. Maaseudun yhteisöt ovat vahvistuneet ja niiden yhteydet kaupunkialueisiin konkretisoituneet. Maaseutu on jälleen paikka työskennellä, harrastaa, asua ja elää.

4. Ruoantuotanto turvaa ja tuottaa ekosysteemipalveluja

Uudet tuotantotavat nojaavat ekosysteemipalveluihin. Ruoka ymmärretään ekosysteemipalveluna, ja viljely-ympäristöjen monimuotoinen eliöstö ymmärretään ekosysteemipalvelujen perustaksi. Ekosysteemin ajattelu huomioidaan läpäisevästi niin perus- ja ammattiopetuksessa kuin maankäytön suunnittelussakin. Ruoan lisäksi viljelijät luonnon- ja maisemanhoitajina ansaitsevat muiden ekosysteemipalvelujen tuottamisesta sekä monimuotoisuuden vaalimisesta.

5. Maatalouspolitiikasta ruokapolitiikkaan

Uusi ruokapolitiikka vähentää maataloustuotannon tukiriippuvuutta ja kannustaa ekologisesti tehokkaaseen korkeatuottoiseen, korkea-arvoiseen ruoan tuotantoon. Poliittikatoimin on ohjattu ruokajärjestelmä toteuttamaan paitsi ravitsemuksellisia ja terveydellisiä, myös ympäristöllisiä, sosiaalisia ja taloudellisia tavoitteita. Ruokaturva, oikeus hyvään ravitsemukseen on nostettu ruokapolitiikan perustaksi, ja Suomi edistää tätä näkemystä kansainvälisesti.

Sammandrag

Produktionen av mat står inför stora lokala och globala utmaningar. Klimatförändringen, försvagade ekosystemtjänster och allt knappare resurser försvårar produktionen av mat. Samtidigt ökar behovet av mat och energi, som fördelas ojämlikt mellan samhällsklasserna. Medborgarna vet dessutom allt mindre om matens ursprung.

Den här visionen strävar efter att säkra tillgången till mat av hög kvalitet åt alla medborgare och definierar mat som en global mänsklig rättighet. Visionen förverkligas genom riktlinjerna som presenteras i följande fem helheter.

1. En lokal produktion räcker åt alla

Den inhemska matproduktionen består av lokala nätverk som är lönsamma och klimativänliga. Tillsammans garanterar de att Finland är självförsörjande i sin matproduktion. Medborgarna har i alla förhållanden tillräckligt med näringsrik mat och genom återvinning produceras också råvaror och energi för bioproduktion. Den lokala produktionen har dessutom en socialpolitisk betydelse eftersom samarbetet stärker gemenskapen.

2. Konsumenterna deltar i matproduktionen

Genom lokal matproduktion ökar medvetenheten om matens ursprung och medborgarna lär sig att uppskatta miljön. De förstår vad som krävs för att odla mat av hög kvalitet och blir på det sättet delaktiga i matproduktionen. Medlemskap i till exempel sammanslutningar för närproducerad mat skapar välmående.

3. Ekologiska odlingsmetoder skapar en rik skörd

Med hjälp av effektiva ekologiska metoder inom jordbruket blir skörden både näringsrik och säker. Odlingsmarken binder kolet i jordmånen och stävjar klimatförändringen genom att hindra kolet från att nå atmosfären. Genom återvinning förblir foder- och näringsströmmarna lokala. En omfattande planering av markanvändningen förhindrar odlingsmarken från att minska, och genom att hyra ut marken långsiktigt sänker man tröskeln för investeringar i jordmånens kvalitet. De lokala systemen för jordbruk och livsmedelsförädling skapar grunden för en tryggad matförsörjning, och möjliggör en effektiv produktion av förnybar energi och återvinning av näringsämnen. Gemenskapen på landsbygden och förbindelserna till städerna blir starkare. Landsbygden är återigen en plats där man kan bo, leva och arbeta.

4. Organismernas mångfald stöder matproduktionen

Nya produktionssätt stöds av ekosystemtjänster, vilket avser funktioner i ekosystemet som gynnar människors välmående. Maten i sig är en sådan tjänst och organismerna i odlingsmiljön utgör grunden för vår matproduktion. Daggmaskar hjälper till exempel med att luckra upp jordmånen och mikroberna gör att näringsämnena cirkulerar. En välskött jordmån sköter sig själv. Det här tänkesättet uppmärksammas genomgående i såväl grund- och yrkesutbildning som i planerandet av markanvändningen. Natur- och landskapsvårdare värnar om mångfalden i ekosystemet bland annat i syfte att säkra matproduktionen.

5. Politiken uppmuntrar till ekologisk produktion

Genom en förnyad matpolitik uppmuntrar beslutsfattarna till en högklassig och ekologiskt lönsam produktion av mat, vars beroende av jordbruksstöd minskar. De politiska åtgärderna hjälper Finland att också uppnå miljövänliga, sociala och ekonomiska målsättningar. Alla medborgare garanteras en rätt till bra näring och Finland driver frågan internationellt som en mänsklig rättighet.

Parasta ruokaa, hyvää elämää – visio tulevaisuuden ruokajärjestelmästä

Tulevaisuuden taloudellisesti kannattava ruokajärjestelmä perustuu monipuoliseen tuotantorakenteeseen. Energiaa, raaka-aineita ja muita luonnonvaroja käytetään tehokkaasti ja säästeliäästi eli ruokajärjestelmä on resurssitehokas. Samalla se on ilmastonmuutokseen sopeutuva ja muutosta hillitsevä. Ruoantuotanto tukeutuu ekosysteemipalveluihin (Kuva 1) ja ylläpitää sekä tuottaa niitä. Tuotanto vaalii pääomia, joihin se tukeutuu: luonnon pääomaa (luonnonvaraa), osaamisen pääomaa, sosiaalista pääomaa, fyysistä infrastruktuuria sekä taloudellista pääomaa.

Tulevaisuudessa perheviljelmien rinnalle on muodostunut yhtymiä ja osuuskuntia lisäämään tuotannon taloudellista ja sosiaalista kestävyyttä. Agroekologiset symbioosit eli alkutuotannon, jalostuksen, kierrätyksen ja bioenergiatuotannon paikallisia yhteisjärjestelmät ovat vakiintunut toimintatapa. Näissä toteutuu ravinne- ja energiaomavarainen, taloudellisesti kannattava, paikallinen yritysyhteistyö, joka perustuu mahdollisimman pitkälle vietyyn kierrätykseen.

Kuluttajuus on kasvanut ruokakansalaisuudeksi: kansalaista kiinnostaa hänen kuluttamansa ruoan tuotantotapa, ja hän haluaa omalla toiminnallaan edistää kestävämmän ja oikeudenmukaisemman ruokajärjestelmän syntymistä ja hyvää eläinten kohtelua. Ruoka- ja energiakansalaisuus on muotoutunut yhteisesti koetuksi vastuuksi kestävästä tuotannosta ja kulutuksesta.

Maatalous- ja ruokatuotteiden vientiä harjoitetaan ja kasvatetaan paikallisen, maaseutujen elinvoimaa ylläpitävän, kaupunkien ja maaseutujen yhdistävän kotimaisen ruokaomavaraisuuden ehdoilla. Ruokapolitiikan pää tavoitteeksi on asetettu ruokaturvan ylläpitäminen. Globaalisti ruoan kysyntä on kasvanut useita kymmeniä prosentteja väestön kasvun, köyhyyden vähenemisen ja ruokatottumusten muutoksen seurauksena¹. Eläintuotteiden osuus ruokavalioissa on saatu asettumaan ravitsemuksellisesti oikealle tasolle, ja ruoan hävikkiä on onnistuttu vähentämään. Tässä tilanteessa Suomi on ruokapolitiikassaan ottanut selkeän vastuun siitä, että kotimainen ruoan alkutuotanto ja elintarvikejalostus vastaa oman väestön ravitsemuksellisia tarpeita. Samalla Suomessa on onnistuttu kasvattamaan omiin suhteellisiin etuihin perustuvaa vientielintarvikkeiden tuotantoa globaalia kysyntää tyydyttämään, osana kansallisten ruokajärjestelmien globaalia, ruokaturvasta vastuullista verkostoa.

1. On saavutettu ruokaturva

Visio

Oikeus ruokaan sisältyy Kansainväliseen Ihmisoikeuksien Julistukseen, ja se on nostettu ruokapolitiikan kulmakiveksi. Lähtökohta on, että oikeus aktiivisen elämän edellyttämään ravitsemukseen on ihmisen perusoikeus, joka on kaikissa oloissa turvattava. Ruokapolitiikan arvoperustana on kansallisvaltioiden oikeus ja velvollisuus ruokaturvan ylläpitämiseen. Näillä ehdoilla Suomi toteuttaa kotimaista ruokaturvaa sekä ottaa samalla globaalia vastuuta omilla vahvuuksillaan, joista esimerkkinä ovat runsaasti vesivaroja vaativat tuotteet vientituotteina.

¹ Yhdistyneiden Kansakuntien ruoka- ja elintarvikejärjestön FAO:n arvioiden mukaan ruoan kysyntä on kasvanut noin 60 % vuoteen 2050 mennessä.

Kotimainen ruokaturva ja ruoan huoltovarmuus edellyttävät riittävää ruoan omavaraisuutta. Tähän tavoitteeseen päästään varmistamalla turvallinen ja kestävä perusruoan tuotanto. Perusruoaka on määritelty sellaisiksi ruokapolitiikan erityisenä kohteena oleviksi ruokatuotteiksi, jotka voidaan tuottaa kotimaisesti, ja jotka yksinään ilman tuonnilla saatavaa täydennystä riittävät kansalaisten hyvän ravitsemuksen ylläpitämiseen myös poikkeusoloissa

Perusruoan omavaraisuus on saavutettu kehittämällä sellainen kotimainen alkutuotanto ja elintarvikeketju, joka on (1) taloudellisesti kannattava sekä (2) varmistaa kotimaisen ruoan saatavuuden tasolle, joka täyttää koko väestön ravitsemukselliset tarpeet. Valmius tarvittaessa yhdessä vuodessa saavuttaa riittävä tuotanto täyttää tässä tarkoitetun perusruoan omavaraisuuden kriteerin. Valmius edellyttää kaikkia niitä pääomia (maatalousympäristöjä peltoineen ja eläimien ym. resursseineen, osaamista, yhteisöjä, infrastruktuureja, yrityksiä, taloudellisia edellytyksiä), joilla tuotanto saadaan kaikilta vaadittavilta osiltaan yhdessä vuodessa vastaamaan väestön perusruokatarpeita.

Ruokajärjestelmän huoltovarmuus ja omavaraisuus ovat parantuneet

Ruoan tuotanto perustuu paikallisiin lähiruokajärjestelmiin, jotka toimivat verkostomaisesti. Perusruoan omavaraisuus edellyttää paitsi tähän suuntautunutta maataloustuotantoa, myös tätä toteuttavaa ruokateollisuutta, kauppaa sekä kotimaista kulutusta. Lisäksi järjestelmän panostuotannon on oltava mahdollisimman omavaraista. Esimerkiksi lannoiteravinteissa ja ruoan tuotannon energiassa ollaan omavaraista. Tämän saavuttamiseksi on siirrytty väkilannoitteista ensisijaisesti kierrätyslannoitteisiin ja palkokasvien biologisen typensidonnan hyödyntämiseen, ja koko ketju toimii kotimaisilla uusiutuvilla energialähteillä.

Ravitsemussuositusten mukaisesti palkokasveja tuotetaan ja kulutetaan aiempaa enemmän ihmisravinnoksi. Kasvien ja kestävästi tuotetun tai pyydetyn kalan kulutus ja tuotanto ovat kasvaneet. Vastaavasti eläintuotteiden, kuten lihan, kulutus ja -tuotanto ovat vähentyneet. Agroekologisissa symbiooseissa tuotetaan integroidusti kasvituotteita, mukaan lukien leviä, kaloja ja hyönteisiä. Ruokahävikkiä on vähennetty kaikissa ketjun vaiheissa. Ruokakulttuuriseen perinteeseen tukeutuen ja sitä rikastuttaen on opittu aiempaa monipuolisemmin ja luovammin käyttämään ruoan raaka-aineet ruoanvalmistuksessa.

Toimenpiteet

- * Kehitetään taloudellisia ohjauskeinoja, jotka edistävät siirtymistä ravinneomavaraiseen maatalouteen ja energiaomavaraiseen elintarvikeketjuun.
- * Suunnataan investointitukia niin, että ne kannustavat kotieläintilojen sijoittumista tasaisesti koko maahan lähiruokajärjestelmien synnyttämisen, kestävä ravinnekierrätyksen, kestävä kasvinvuorotuksen ja viljelyympäristöjen luonnon monimuotoisuuden säilymisen edellyttämällä tavalla.
- * Kehitetään uusia osallistavia rahoitusmenetelmiä uusiutuvan energian tuottamiseen ja alkutuotannon kanssa yhteistyössä tehtävään elintarvikkeiden jalostukseen tarvittaviin investointeihin
- * Suunnataan investointitukia tukemaan ekologisesti kestävä ja terveyttä edistävä ruokavalion toteutumista.
- * Julkissa ruokapalveluissa ateriakokonaisuudet perustetaan kestävä tuotantoon ja ravitsemussuosituksiin. Lisätään kotimaisen kasviproteiinin ruoan tarjontaa ja parannetaan sen houkuttelevuutta.
- * Kehitetään edelleen julkisia hankintaprosesseja ja osaamista lähiruokaa suosivaan suuntaan.
- * Pyritään sekä ruoka- että rehukasvien valkuaisomavaraisuuteen vuoteen 2025 mennessä.

* Tehdään kuluttajille läpinäkyväksi koko kotieläintuotannon ketju mukaan lukien rehuntuotanto. Brändätään 100 % kotimainen liha, jossa ruokinta perustuu kokonaan kotimaiseen rehuun.

* Edistetään vaihtoehtoisten ruoan jakelukanavien toimintaa ja monipuolista yritysrakennetta (ml. yrityskoko) ruokateollisuudessa. Helpotetaan pienten elintarvikeyritysten toimintaa mm. vähentämällä sääntelyä.

2. Kuluttajuus on jalostunut osallisuudeksi

Visio

Ruokajärjestelmä työllistää ihmisiä mielekkääseen työhön, edistää yhteisöllisyyttä ja ruokakansalaisuutta, tukee ruokakulttuurin kehittymistä sekä vahvistaa maaseudun ja kaupunkien välistä aktiivista yhteyttä. Ruokahävikin vähentäminen niin kotitalouksissa kuin laitoskeittiöissä samoin kuin ruoka-avun jakaminen kaupan ylijäämästä on sekä taloudellisesti, sosiaalisesti että ekologisesti järkevää, ja uudet toimijat ja uudet toimintatavat toteuttavat tätä. Ruokajärjestelmässä toteutuu eläinten hyvä kohtelu. Kotieläinten merkittävä, korvaamaton vaikutus luonnon monimuotoisuuteen on otettu tuotannon ohjauksessa ja maatilojen käytännöissä huomioon.

Toimenpiteet

* Edistetään ruokakansalaisuutta, esim. kaupunkiviljelyn, korttelikeittiöiden, ruokapiiritoiminnan ja kumppanuusmaatalouden sekä koulujen kummitilatoiminnan keinoin.

* Maahanmuuttajien myötä saatu mahdollisuus ruokakulttuurin rikastuttamiseen hyödynnetään suunnitelmallisesti. Maahanmuuttajat otetaan huomioon maatalouden ja elintarvikealan työvoimana ja yrittäjinä niin maaseudulla kuin kaupungeissa.

* Maakunnat ja kunnat edistävät suunnitelmallisesti lähiruokayritysten yhteistyöverkostojen muodostumista väestönsä perusruokatuotantoon. Tämä kytketään aktiiviseen tiedottamiseen ja koulujen opetussuunnitelmissa kasvatukseen ruokakansalaisuuden merkityksestä.

* Opetuksessa, koulutuksessa ja valistuksessa tuetaan siirtymistä yksipuolisesta kuluttajuudesta kuluttaja- tai ”ruokakansalaisuuteen”; tähän sisältyy tietoisuus kestävän ja vastuullisen maatalouden kriteereistä. Elintarvikekaupassa tietoisuutta ja uutta ruokakulttuuria luodaan brändätyjen tarinatuotteiden avulla.

* Tiedotetaan aktiivisesti kuluttajille elintarvikkeiden tuotannon ympäristö- ja sosiaalisista vaikutuksista

* Kaupunkien kaavoituksessa edistetään monitavoitteisen kaupunkiviljelyn leviämistä. Kaupunkirakentamisessa rakentamismääräykset ohjaavat osoittamaan viljelytilaa kiinteistön tontilla ja katoilla. Kaavoituksessa varataan kasvimaalle riittävät alueet.

* Kehitetään edelleen lainsäädäntöä, lisätään koulutusta, tiedostusta ja tutkimusta eläinten lajinnukaisesta käyttäytymisestä, jolla taataan eläinten hyvinvointi.

3. Ruokajärjestelmä on resurssikestävä

Visio

Resurssikestävän tuotantojärjestelmän perustana on tuottava peltomaa, peltoalan resurssitehokas käyttö, ravinteiden kierrätys ja uusiutuvan energian hyödyntäminen. Taloudellisesti kestävä tuotantojärjestelmä ylläpitää ja tukee ekosysteemipalveluita ja viljely-ympäristöjen eliöstöä (biologista monimuotoisuutta), joihin ekosysteemipalvelut perustuvat. Peltomaita hoidetaan ja käytetään siten, että niiden biologinen toiminta ja multavuus sekä hiilivarasto ovat hyvää tasoa, ja että ne säilyvät ja kehittyvät tuottavuuden perustana.

Maatalouskäytössä oleva maa-ala on pysynyt vakaana, mutta viljelymaiden kunto ja tuottavuus ovat parantuneet. Hyvälaatuinen peltomaa pidättää hiiltä, vettä ja ravinteita. Siinä on vilkas mikrobitoiminta, joka edistää kasvinravinteiden käyttöä ja vähentää päästöjä. Turvemaidella on pysyvä kasvipeite, osa on ennallistettu kosteikoiksi. Metsät ja suot ovat monitavoitteisessa käytössä, monien raaka-aineiden, ekosysteemipalveluiden ja luonnon monimuotoisuuden, vedensäätelyn ja hiilensidonnan tuottajia sekä ihmisten ja eläinten hyvinvoinnin lähteitä.

Viljelykierroissa yleistyneet syväjuuriset ja monipuoliset kasvustot parantavat maan rakennetta sekä lisäävät multavuutta. Viljelykiertoihin sisältyy nurmipalkokasveja ja palkoviljoja biologisen typensidonnan hyödyntämiseksi. Lisääntynyt vihreä kasvipeitteisyys on vähentänyt eroosiota, ravinteiden huuhtoutumista vesistöihin ja kasvihuonekaasujen päästöjä, ja se pitää ravinteet pellossa viljelykasvien käytettävissä. Kasvintuotannon sietokyky kuivuutta ja liikaa märkyyttä vastaan on kasvanut. Pellot ovat muuttuneet hiiltä ilmakehään luovuttavista lähteistä hiiltä sitoviksi nieluiksi, ne hillitsevät ilmastomuutosta ja helpottavat sopeutumista muutokseen. Maiden hyvästä rakenteesta on seurannut, että viljelytoimenpiteiden energiankulutus on vähentynyt, kasvien ravinteiden otto on parantunut ja lannoitustarve vähentynyt.

Suomen maatalous on uusiutuviin luonnonvaroihin perustuen energiaomavarainen, ja maaseudulle on kehittynyt monipuolinen energiantuotannon ja -jakelun infrastruktuuri. Hajautettu, erilaisiin uusiutuviin lähteisiin perustuva energiantuotanto on lisännyt aluetalouksien elinvoimaisuutta, huoltovarmuutta ja riippumattomuutta, vähentänyt kasvihuonekaasupäästöjä ja mahdollistanut resurssien tehokkaan käytön. Paikallisiin resursseihin perustuvat, ravinne- ja energiaomavaraisuuteen tähtäävät yritysysteistyön muodot ovat siirtäneet elintarvikeketjun työpaikkoja maaseudulle ja luoneet uusia työpaikkoja.

Toimenpiteet peltojen viljavuuden edistämiseksi

*Peltomaan laatua parantavat toimet otetaan käyttöön kaikilla tiloilla. Neuvonta ja koulutus valjastetaan edistämään hyvää maaperän hoitoa. Tuottaja- ja neuvontajärjestöt, tutkimuslaitokset ja yliopistot edistävät parhaita käytäntöjä ja tuottavat uutta tietoa maaperän hoitamiseen.

* Monipuolistetaan viljelykiertoja syvä- ja runsasjuurisilla kasveilla sekä typensitojakasveilla.

* Lisätään vihreää kasvipeitteisyyttä viljelemällä yksivuotisten kasvien kanssa alus- ja kerääjäkasveja.

* Laajennetaan uusien rehu-, ruoka-, mauste- ja yrttikasvilajien viljelyä, lisätään niiden tutkimusta ja edistetään kulutusta.

- * Lannan ravinteet hyödynnetään levittämällä lantaa laajemmalle pinta-alalle. Edistetään kasvinviljely- ja kotieläintilojen vuorovaikutusta lanta- ja rehuyhteistyössä.
- * Edistetään peltojen peruskunnostuksen, kuten vesitalouden ja kalkituksen uusia menetelmiä. Lisätään orgaanisten maanparannusaineiden ja biohiilen käyttöä peltomaan rakenteen parantamiseksi.
- * Käynnistetään valtakunnallinen maaperän kasvukunnon seuranta tutkimus fysikaalisin, kemiallisin ja biologisen menetelmin ja kehitetään seuranta yhteistyössä viljelijöiden kanssa.

Toimenpiteet peltoalan käytön resurssitehokkuuden edistämiseksi

- * Kasvintuotannon ja kotieläintuotannon liiallinen alueellinen eriytyminen korjataan uudella rakennepolitiikalla, uudella lähiruoka-ajattelulla ja yhteistyömuotojen kehittämällä. Varmistetaan investointien kestävyys ja kannustetaan aloittelevia viljelijöitä valitsemaan uusia tuotantomuotoja.
- * Turvataan peltoala ja maatalousympäristöt maankäytön kokonaisvaltaisella suunnittelulla niin haja-asutusalueilla kuin ruuhka-Suomessa kestävän maankäytön periaatteiden mukaisesti. Nostetaan kynnyksiä pelloille rakentamiseen.
- * Panostetaan riskienhallintaan ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen kokonaisvaltaisella vesien hallinnan järjestämisellä yhdessä maankäyttäjien kanssa.
- * Kerätään kokemuksia viljelijäyhteistyöstä, kehitetään ja kokeillaan uusia tapoja viljelijäyhteistyöhön ja kerätään tietoa näiden taloudellisista vaikutuksista.
- * Varmistetaan, että säädökset ja tukijärjestelmät ovat kannustavia ja tukevat sekä viljelijöiden keskinäistä että viljelijöiden ja muiden yrittäjien yhteistyötä.
- * Edistetään pitkäaikaisia pellonvuokrasopimuksia, siten että ne rohkaisevat hyvään pellon viljavuuden hoitamiseen. Vuokrasopimukseen lisätään edellytys maaperän kasvukunnosta huolehtimisesta.

Toimenpiteet kiertotalouden ja uusiutuvan energian tuotannon edistämiseksi

- * Edistetään polttoaineiden, lämmön ja sähkön tuotantoa erilaisista biomassoista ja samalla ravinteiden kierrätystä pelloille. Tehostetaan lannan ja puhdistamolietteen sisältämien ravinteiden hyödyntämistä peltoviljelyssä ja viherrakentamisessa.
- * Jätteet hyödynnetään mahdollisimman pitkälle raaka-aineina.
- * Edistetään maatilojen energiasuunnittelua siten, että tavoitteena on uusiutuvaan energiaan ja energiatehokkuuteen perustuva energiaomavaraisuus. Edistetään maatilojen uusia energialiiketoiminnan muotoja ja energiayhteistyötä. Edistetään erilaisissa tuotannon ja jalostuksen prosesseissa syntyvän lämmön hyödyntämistä muihin prosesseihin, kuten esimerkiksi kasvihuonetuotantoon.
- * Kunnissa tehdään suunnitelmat paikallisen hajautetun energiantuotannon mahdollisuuksien täysimääräiseksi hyväksikäytöksi (maalämpö, aurinkolämpö, aurinkopaneelit, hakelämpölaitokset, uuden sukupolven tulisijat, biokaasutus ja kaasuautot).

* Verotuksella ja investointiavustuksilla edistetään siirtymistä kohti energiaomavaraisuutta.

*Tuotteet suunnitellaan uudelleen käytettäväksi ja kierrätettäväksi.

*Esineitä ja palveluja jaetaan omistamisen sijaan.

4. Ruoantuotanto tukeutuu ekosysteemipalveluihin ja tuottaa niitä

Visio

Ruoan tuotantotavat ovat kehittyneet ekosysteemipalveluihin (mitä ne ovat? katso tietolaatikko) tukeutuviksi, niitä ylläpitäviksi ja ekosysteemipalveluja aikaisempaa enemmän tuottaviksi. Kasvintuotannon ravinnetalous perustuu kotieläintalouden ja yhdyskuntien kautta kiertävien ravinteiden palauttamiseen peltoihin: on siirrytty kierrätysmaatalouteen. Tämän myötä maaperän orgaanisen aineen ja samalla mineraalimaiden hiilen määrä ovat lisääntyneet, ilmasto vaikutukset pienentyneet ja maaperän ravinteita kierrättävän ja maan terveyttä ylläpitävän eliöstön toiminta tehostunut. Peltoekosysteemien käsittelyt eliöihin myrkyllisesti vaikuttavilla kemikaaleilla, kuten ruiskutteilla ja peittäusaineilla, ovat enää yksittäistapauksin luvanvaraisesti tehtäviä poikkeuksia, joiden yhteensopimattomuus ekosysteemipalveluihin tukeutuvan tuotantotavan kanssa on tunnistettu. Kierrättävä, torjunta-aineeton ja uusiutuviin vesivaroihin perustuva tuotantotapa on nostanut suomalaisen ruoan maailman laadukkaimman, puhtaimman ja turvallisimman ruoan ansaittuun maineeseen.

Toimenpiteet

* Ruoan alkutuotannon toimijat (viljelijät, viljelijäjärjestöt, neuvonta, tutkimus ja opetus) toteuttavat yhteisen agendan, jolla siirrytään teknis-kemiallisesta tuotantotavasta teknis-biologiseen tuotantotapaan. Väkilannoitteisiin ja torjunta-aineisiin perustuvista teknologioista siirrytään ekosysteemipalveluihin tukeutuviin teknologioihin.

* Otetaan ekosysteemipalvelujen tuotanto huomioon maankäytön suunnittelussa, kuten kaavoituksessa. Maankäyttö- ja rakennuslain sekä valtakunnallisten alueiden käytön tavoitteiden avulla voidaan merkittävästi vaikuttaa ekosysteemipalvelujen turvaamiseen. Mahdolliset lainsäädännön muutostarpeet kartoitetaan. Tieto asian merkittävytydestä saatetaan lainsäätäjien ja muiden päättäjien tietoon.

* Rahoitusmenetelmistä käynnistetään pikaisesti pilottihankkeita, joissa esimerkiksi viljelijälle maksetaan ekosysteemipalvelujen tuottamisesta (*payments for ecosystem services*). Euroopassa ja muualla maailmalla menossa olevia pilotteja ja menetelmiä tulee tarkasti seurata sekä testata eri menetelmiä Suomessa ja muissa Itämeren alueen maissa.

* Kokeillaan uusia taloudellisia ohjauskeinoja. Ruoan tuotannon rahoitusta tarkastellaan aivan uusista näkökulmista. Ekosysteemipalveluihin kytkeytyvät taloudelliset keinot kartoitetaan. Keinoja voivat olla esimerkiksi pellon hiilivarantojen kasvattaminen päästökauppaa hyödyntämällä sekä ravinnepanttimaksut. Tähän liittyvä tutkimus ja pilotit käynnistetään.

* Kestävän ruoantuotannon ymmärtäminen viedään osaksi perus- ja ammattiopetusta. Ekosysteemipalvelut tehdään kansalaisille ja päättäjille tutuiksi. Kohdennetaan varoja ja henkilöresursseja muutokseen tarvittavaan viestintään ja tarvittavaan ajatustottumusten uudistamiseen. Tämä toteutetaan selkeällä ja johdonmukaisella julkisella ohjauksella. Esimerkkejä soveltuvista keinoista ovat opetussuunnitelmat, oppikirjojen sisällöt, vertaisoppiminen, aikuiskoulutus ja verkostot. Maatalouden oppilaitokset ovat keskeisessä asemassa.

* Tunnistetaan märehtijöiden merkitys energiaomavaraisessa kierrätysmaataloudessa, ja asetetaan nautakarjataloutta koskevat tavoitteet sen mukaisesti. Tasapainotetaan märehtijöiden maantieteellistä

jakautumista purkamalla jako vilja-Suomen ja karja-Suomen välillä. Märehtijöiden myötä saadaan tarvittavia nurmia lisää vilja-Suomeen sekä saadaan perinnemaisemaverkosto kuntoon. Nurmiviljelyn kehittämisessä otetaan huomioon sekä rehun- että bioenergian tuotanto.

* Minimoidaan ruoantuotantoon liittyvät kestäättömät maankäytön muodot, esim. turvepeltojen raivaaminen lopetetaan. Turvepellot siirretään pysyviksi laitumiksi tai ennallistetaan luontoarvokaupan tuella kosteikoiksi, myös kosteikkoviljelmiksi. Kehitetään kotieläintuotantoon uudenlaista sijainninohjausta.

5. Maatalouspolitiikasta ruokapolitiikkaan

Visio

Entinen maatalouspoliittinen järjestelmä on tullut tiensä päähän: monimutkaisuus, byrokratian työllistävyys, ympäristö- ja terveyshaitat, tuotannon tehottomuus, epätasainen tuotantorakenne ja määräysten innovaatiota rajoittava luonne ovat johtaneet maatalouden ja koko ruokajärjestelmän säätely-, sekä hinta- ja rahoitusjärjestelmän täysremonttiin. Tilalle on luotu läpinäkyvä ja resurssitehokkuuteen kannustava ruokapolitiikka.

Ruokajärjestelmän sosiaalipoliittinen merkitys ja mahdollisuudet on tunnistettu ja tunnustettu. Ruokajonot ovat jääneet historian opetuksiksi. Terveellinen ruoka on kaikkien ulottuvilla. On otettu käyttöön kansallinen perustulojärjestelmä, josta ovat hyötäneet sekä viljelijät että kuluttajat. Kestävän ruokajärjestelmän luominen on parantanut tuottajien asemaa markkinoilla ja vähentänyt maataloustukien tarvetta.

Ihmiskunnan historian suurin kansainvaellus kriisialueilta, pakolaisuus, jonka ensisijaiseksi syyksi on noussut ilmastonmuutos ja ruoantuotannon edellytysten menetys, on kasvattanut maahan muuttaneiden osuuden EU:n ja Suomen väestöstä useihin kymmeniin prosentteihin. Niin Suomessa kuin EU:n tasolla tämä on otettu maatalous- ja ruokapolitiikassa huomioon. Lähiruokajärjestelmiin siirtyminen on luonut maaseuduille uuden kasvun monipuolisine alkutuotannon ja elintarvikejalostuksen muotoineen. Ruokakulttuuri on vahvistunut ja omista lähtökohdistaan monipuolistunut. Tämän ansiosta merkittävä osa uusista kansalaisista on työllistynyt sekä yrittäjinä että palkansaajina maaseutuelinkeinoihin.

Toimenpiteet

* Puretaan entinen tavoitteiltaan ristiriitainen ja epäselvä maatalouspoliittinen ohjausjärjestelmä ja aloitetaan puhtaalta pöydältä.

* Tuetaan aktiivisesti tutkimus- ja kokeilutoimintaa uuden politiikan ja järjestelmän kehittämiseksi. Verkostoidutaan vastaaviin hankkeisiin eri puolilla maailmaa.

* Maatalouspolitiikka EU:ssa ja Suomessa muotoillaan osaksi kattavampaa ruokapolitiikkaa, jossa osapuolina ovat alkutuotanto, kauppa ja teollisuus sekä kuluttajat. Ajetaan kansanvälisillä ja EU-areenoilla vaatimuksia kestävästä ruokajärjestelmästä.

* Hallitus työskentelee määrätietoisesti EU:n maatalouspolitiikan uudistamiseksi perustuen kestäväan resurssi- ja ilmastoviisaaseen tuotantotapaan. Maankäyttäjät saavat tulosperusteista korvausta tuottamistaan ekosysteemipalveluista nykyisen ympäristökorvauksen sijaan.

- * Hyvää maatalouden tuotantotapaa koskevat säännöt yhtenäistetään EU:ssa siten, että kaikkia Euroopan tuottajia koskee sama ympäristövaikutusten hallinnan edellyttämän perustason vaatimus.
- * Uusien vaihtoehtoisten tuotantomuotojen, kuten kumppanuusmaatalous, mikrotilat ja kaupunkiviljely, asema ruoantuotannossa tunnustetaan ja uusia aloittelevia viljelijöitä tuetaan ja kannustetaan aloittamaan maatalouden harjoittaminen. Kohdennetaan tukia (esim. aloitustuki, neuvontajärjestelmä, koulutus) uusille tiloille ja viljelymalleille.
- * Verotuksella ja investointiavustuksilla edistetään siirtymistä kohti ravinne- ja energiaomavaraisuutta.
- * Taloudellisilla ohjauskeinoilla ja säädöksillä varmistetaan, että ympäristö- ja sosiaaliset vaikutukset heijastuvat täysimääräisinä kaikkien, myös maahan tuotujen maataloustuotteiden hinnoissa.
- * Otetaan käyttöön perustulo, joka takaa viljelijöiden perustoimeentulon. Taataan viljelijöiden mahdollisuus lomituspalveluihin ja varmistetaan siten viljelijöiden hyvinvointia.
- * Poliitiikan uudistus neuvotellaan useita vuosien siirtymäjaksolla maataloustuottajien kanssa, ja muutokseen varataan riittävästi neuvontaresursseja.
- * Kestävän maatalouden tuotantotavat ja järjestelmävaihtoehdot avataan ja tuodaan tuottajien ja päättäjien tietoon. Luomutuotannon taloudellinen menestys ja kasvaneet satotasot tuodaan esille perusteltaessa uusien toimintatapojen potentiaalia.
- * Syvennetään maatalouspolitiikassa eri tahojen kumppanuutta, vaikutusten arviointia ja seuranta. Otetaan ruokakansalaiset aktiivisin toimenpitein mukaan politiikan tekoon.
- * Kehitetään ja kokeillaan maataloustukien omavalvontaa sekä palkitaan ympäristötuloksien saavuttamisesta.
- * Ruokapolitiikassa otetaan suunnitelmallisesti ja strategisesti huomioon kasvava maahanmuuttajien osuus väestössä.

KÄSITTEET

agroekologinen symbioosi: paikallisesti yhdessä toimivien ruoan tuotannon, jalostuksen, kaupan, kulutuksen ja biojätteen kierrätyksen yritysten ja yhteisöjen yhteistyömuoto, joka tukeutuu paikallisesti tuotettuun uusiutuvaan energiaan ja kierrättää ravinteet

biologinen typensidonta: Palkokasvien ja typensitojabakteerien välinen symbioosi (yhteistyö), jossa kasvin yhteyttämän aurinkoenergian avulla muutetaan ilmakehän typpeä kasville käyttökelpoiseen muotoon

ekosysteemipalvelut: ne elämää ylläpitävät prosessit, ne tuotteet ja tuotannolle välttämättömät palvelut, ne kulttuuriset palvelut, jotka ekosysteemien eliöstö (mikrobit, kasvit ja eläimet) tuottaa ihmiselle (katso tietolaatikkoa ja kaavio)

energiakansalaisuus: tilanne, jossa kansalainen on selvillä uusituvan energian merkityksestä kestävässä kehityksessä; asenne, jossa kansalainen mahdollisuuksiensa mukaan sekä omalla käytännöllään että poliittisena toimijana – esim. äänestäjänä – niin paikallisesti kuin kansallisesti edistää kestävään energiatalouteen siirtymistä (vertaa: ruokakansalaisuus)

kestävä maataloustuotanto: maatalous, joka elinkeinona ja yritysmuotona on taloudellisesti kannustava; maatalous, jonka tuotantotavat turvaavat ekosysteemit, eliöstöt ja ympäristön; maatalous, joka kehittyy kansalaisyhteiskunnan ja sen kulttuurin arvostettuna osana

lähiruoka: ruokaa järjestelmästä joka paitsi toimii paikallisesti, siten että ruoan tuottajien ja ruoan kuluttajien maantieteellinen, sosiaalinen ja taloudellinen läheisyys ovat tavoiteltuja arvoja

ruoan huoltovarmuus: tilanne, jossa riittävästi ravitsevaa ruokaa on saatavilla kaikille myös erilaisissa kriisitilanteissa, olivatpa ne sitten paikallisia, kansallisia tai alueellisia, lyhytkestoisia tai pitkittyneitä

ruokajärjestelmä: ruoan tuotannon ja kulutuksen järjestelmäkokonaisuus, johon ns. elintarvikeketjun toimijoiden lisäksi kuuluvat kaikki ne yksityiset ja julkiset tahot ja instituutiot jotka tavalla tai toisella osallistuvat järjestelmän toimintaan; käsitteellinen työkalu, joka auttaa kuvaamaan järjestelmän rakenteen, sen osat ja toiminnan erilaisine toisiinsa kytkeytyvine vuorovaikutuksineen.

ruokakansalaisuus: tilanne, jossa kansalainen on tietoinen ruoan kokonaisvaltaisesta laadusta, paitsi terveellisyydestä ja turvallisuudesta, myös ruoan tuotannon ja kulutuksen järjestelmään liittyvistä laatekijöistä (oikeudesta ruokaan, ruoan eettisyydestä, reiluudesta, ympäristövaikutuksista, kulttuurisuudesta); asenne, jossa kansalainen mahdollisuuksiensa mukaan sekä omalla käytännöllään että poliittisena toimijana – esim. äänestäjänä – niin paikallisesti kuin kansallisesti edistää kestävään ruokajärjestelmään siirtymistä (vertaa: energiakansalaisuus)

yhteinen ruokatalous: yhteisöllisesti kehittyvä ruokakulttuuri ja -talous, vastakohtana globaalistuvan ruokajärjestelmän atomistiselle käsitykselle kuluttajasta ruokabisneksen kohteena (vertaa: ruokayhteisö)

Mitä ovat ekosysteemipalvelut?

Elämä itse on rahassa mittaamaton ekosysteemipalvelu: Eliöstö ylläpitää elämän edellytyksiä Maassa. Paikalliset eliöstöt omissa ympäristöissään muodostavat ekosysteemejä, ja ekosysteemit muodostavat Maan elonkehän eli biosfäärin. Biologinen monimuotoisuus eli biodiversiteetti on ekosysteemien toiminnan edellytys. Ekosysteemien tärkein palvelu ihmiselle on elämä itse, happi ilmakehässä, puhdas vesi, ravinteet kasvun ja maatumisen kierrossa. Näiden rahallinen arvo on mittaamaton.

Ekosysteemit tuottavat myös suoraan rahassa mitattavia palveluja ihmiskunnalle.

Ekosysteemien satona korjattava nettotuotantoa kutsutaan tuotantopalveluiksi: ruoka- ja rehukasvit, vesien antimet, puutavara, kuidut, lääkekasvit. Ruoka on epäilemättä tärkein ekosysteemeistä saatava tuotantopalvelu. Maatalous-, metsä-, kosteikko- ja vesiekosysteemit tuottavat monia muita välttämättömiä tai hyödyllisiä palveluja. Kestävä ruoantuotanto ei voi perustua teollisen tuotannon periaatteisiin, vaan sen lähtökohtana on paikallisia olosuhteita hyödyntävä erilaisten ekosysteemipalveluiden tuotanto.

Ekosysteemit ovat monimutkaisiin koneistoihin verrattavia järjestelmiä, joissa monimutkaiset kytkennät tuovat säätelyä, vakautta ja palautuvuutta. Ruoan tuotannolle välttämättömiä säätelypalveluja ovat muun muassa orgaanisen aineksen hajotus takaisin mineraalien kiertoon ja kasvien ulottuville maaperässä, kasvitautien ja tuhoeläinten biologinen kontrolli ja kasvien pölytys siementen tuottamiseksi.

Ekosysteemipalveluihin sisältyy

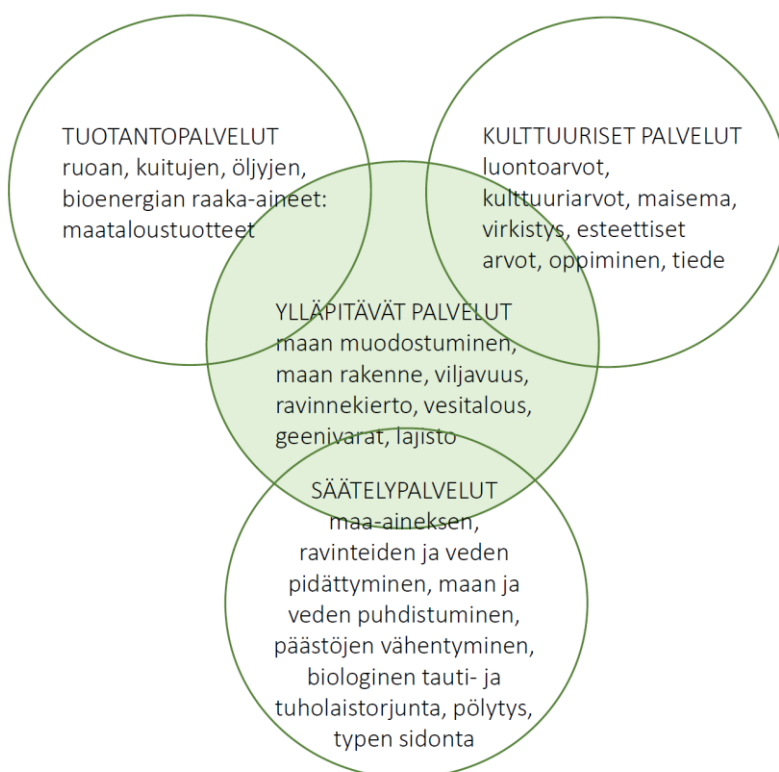
maapallon elämää ylläpitäviä ja säilyttäviä palveluita kuten luonnon monimuotoisuus, joka samalla on ekosysteemin toiminnan edellytys, ravinteiden kierto, maaperän laatu, veden kierto, hapen muodostuminen kaasukehässä (fotosynteesi), hiilen sidonta (fotosynteesi, hiilivarastot eliöstössä kuten metsissä ja maaperässä);

tuotantopalveluita, kuten ruoka, bioenergia ja muut kasveista, eläimistä ja mikrobeista saatavat raaka-aineet;

säätelypalveluita kuten ilmastonmuutoksen hillintä ja sopeutuminen, tulvien tasaus, veden puhdistus, eroosion säätely, tautien säätely ja pölytyspalvelu;

kulttuuripalveluita kuten maaseudun maisema, kulttuuriperinteiden ylläpito, terveys, mielenterveys ja virkistyskäyttö.

EKOSYSTEEMIPALVELUT MAATALOUEDESSA

”Parasta ruokaa, hyvää elämää” -visio syntyi allekirjoittaneen kansalaisryhmän viikonlopputapaamisissa kevästä 2015 alkaen. Eri vaiheissa useat muut henkilöt tukivat työtä, mistä parhaat kiitokset. Se julkistettiin Eduskunnan Kansalaisinfon tilaisuudessa 29.3.2016. Visiolle on blogi

<http://blogs.helsinki.fi/ruokavisio/>

sekä Facebook-sivut:

<https://www.facebook.com/events/1542826959380221/>

Kansalaisryhmä:

Tarja Haaranen, Nurmijärvi

Eija Hagelberg, Salo

Sampsa Heinonen, Loimaa

Juha Helenius, Sipoo

Juuso Joona, Joutseno

Kari Koppelmäki, Hyvinkää

Kristina Lindström, Helsinki

Hanna Mattila, Helsinki

Tuomas J. Mattila, Pusula

Lea-Elina Nikkilä, Leivonmäki

Marja-Liisa Tapio-Biström, Kirkkonummi

Tapani Veistola, Helsinki